

Danuta Bogdan

Uroczyste promocje magisterskie na Uniwersytecie Królewieckim w pierwszej połowie XVII wieku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 321-344

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danuta Bogdan

Uroczyste promocje magisterskie na Uniwersytecie Królewieckim w pierwszej połowie XVII wieku

1. Starania o uzyskanie przywileju fundacyjnego

Wśród wielu problemów, z którymi borykał się w pierwszym stuleciu swego istnienia powstały w 1544 r. z fundacji księcia Albrechta Uniwersytet Królewiecki, była sprawa nadawania stopni naukowych¹. Każdy uniwersytet ówczesnej Europy musiał bowiem otrzymać wcześniej zatwierdzenie w postaci listu fundacyjnego cesarza lub papieża, przez co zyskiwał prawo promowania swych absolwentów na magistrów i doktorów². Niestety takiego zatwierdzenia królewiecka Albertyna nie otrzymała, mimo usilnych starań zarówno samego księcia Albrechta, jak i pierwszego rektora Jerzego Sabinusa³. Obaj korespondując z kardynałem papieskim Petrussem Bembo, próbowali uzyskać korzystne dla swego uniwersytetu rozstrzygnięcia. Sabinus w liście do kardynała z 22 grudnia 1544 r. przekonywał, że głównym celem Akademii Królewieckiej są studia klasyczne, tj. filozofia i prawo, a nie nauki teologiczne⁴. Bembo otrzymał list Sabinusa 25 kwietnia 1545 r., a odpowiedział dopiero 8 czerwca tego roku⁵. Z uwagi na zmianę wyznania i przejście na protestantyzm nie mógł jednak książę Albrecht liczyć na zmianę stanowiska papieża, który uzależnił decyzję od wcześniejszej confirmacji uniwersytetu przez cesarza. Szanse na zmianę decyzji zarówno papieża, jak i cesarza były nikłe, gdyż dawny wielki mistrz Zakonu, świecki książę Albrecht już 19 stycznia 1532 r. został ogłoszony banitą Rzeszy⁶. Nie tracił jednak nadziei i nie ustawał w wysiłkach, by uzyskać przywilej fundacyjny dla Akademii Królewieckiej. Albrecht jednak musiał brać pod uwagę taką możliwość, że Uniwersytet Królewiecki nie otrzyma przywileju ani od papieża, ani od cesarza. Dlatego zwrócono się z zapytaniem do czołowych teologów protestanckich, czy bez dokumentu fundacyjnego można w Królewcu przeprowadzać promocje⁷.

1 *Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preussen*, hrsg. v. P. Tschackert, Bd. 3, Leipzig 1890, Nr 1686, s. 79: Öffentliche Bekanntmachung der Foundation der Universität, Königsberg 20 VII 1544.

2 M. Meyhöfer, *Die kaiserlichen Stiftungsprivilegien für Universitäten*, Leipzig 1912; *Die Universitäten in Mittel- und Ostdeutschland*, Bremen 1961.

3 Sabinus (*Schuler*) Georg (1508—1560), *Altpreussische Biographie* (dalej: Altpr. Biogr.), Bd. 2, 1967, s. 579.

4 M. Toepfen, *Die Gründung der Universität zu Königsberg und das Leben ihre ersten Rectores Georg Sabinus*, Königsberg 1844, ss. 111—112.

5 D. H. Arnoldt, *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsberger Universität*, Th. 1, Königsberg 1746, Beilagen, Nr 7, ss. 27—29; Beilagen, Nr 8, ss. 29—31.

6 W. Hubatsch, *Albrecht von Brandenburg-Ansbach. Deutschordens Hochmeister und Herzog in Preussen 1490—1568*, Heidelberg 1960, s. 220.

7 M. Toepfen, op. cit., s. 114; G. v. Selle, *Geschichte der Albertus-Universität zu Königsberg in Preussen*, Würzburg 1956, ss. 48—49.

Książę Albrecht wystosował 30 czerwca 1545 r. listy do Filipa Melanchtona (1497—1560)⁸ i Joachima Camerariususa (1500—1574)⁹, w których prosił ich o radę w tej sprawie¹⁰.

Uzyskano odpowiedź, że przywilej najwyższych autorytetów w świecie jest konieczny, gdyż tytuły naukowe powinny być uznawane nie tylko w Prusach, lecz w całym świecie. Poza tym poprzez promocje nadawany jest tytuł szlachecki, a tylko papież i cesarz mają do tego prawo. Nadawanie zaś tytułu doktorskiego uznano za specjalne prawo i stwierdzono, że nie można mianować doktorów bez specjalnego przywileju. Powoływano się też na przykład gimnazjum w Strasburgu, którego poziom naukowy nie różnił się od uniwersyteckiego, lecz nie przeprowadzano tam promocji z powodu braku przywileju fundacyjnego.

Zdaniem Melanchtona promocje na wydziale teologicznym mogły odbywać się bez przywileju papieża bądź cesarza, gdyż obaj starali się przeszkodzić szerzeniu nowej wiary protestanckiej. Jednak z promocjami na uniwersytecie w Królewcu radził się wstrzymać, dopóki nie zostanie skompletowana kadra profesorska. Nie miał też nic przeciw temu, by kontynuować starania o wyższe zatwierdzenie. Ponadto przytoczył przykład powołania uniwersytetu w Paryżu, co nastąpiło bez zatwierdzenia papieskiego czy cesarskiego¹¹. Podobnego zdania był Camerarius, uznający współczesne mu czasy za okres przełomu, w którym prawo pisane budziło wiele wątpliwości. Dlatego uważał, że w wypadku nieotrzymania przywileju fundacyjnego przez uczelnię królewską nie należy czynić już dalszych przeszkód promocjom¹².

Również Sabinus musiał w końcu wyłożyć na piśmie swój pogląd na kwestię nadawania stopni naukowych w Królewcu. Starając się zbić argumenty przeciwników, powołał się na przykłady Marburga i Strasburga. Stwierdził mianowicie, że uniwersytet w Marburgu od szesnastu lat (faktycznie od czternastu! — D. B.) nie miał przywileju fundacyjnego, a mimo to odbywały się tam promocje i nadawane były stopnie naukowe, które uznawano w całych Niemczech. W odniesieniu do Strasburga zauważył, że nie przeprowadza się tam promocji, gdyż władze tamtejszej akademii sądzą, iż promocje w związku ze swym rozbudowanym ceremoniałem szkodzą moralności i pilności studentów. Ostatecznie doszedł do wniosku, że zatwierdzenie uniwersytetu przez papieża bądź cesarza byłoby wprawdzie zaszczytem, ale nie było to niezbędne¹³.

Na ten temat wypowiedział się wreszcie sam książę Albrecht, który w trakcie podróży do Niemiec jesienią 1545 r. odbył dyskusje z przywódcami protestantów. W piśmie do rektora i senatu stwierdził, że nie widzi przyczyn, dla których nadawanie stopni akademickich nie mogłoby być w Królewcu przeprowadzane. Dlatego, kiedy tylko wydziały zostaną należycie obsadzone kadrowo, rektor i senat powinni polecić dziekanom natychmiastowe przeprowadzenie promocji¹⁴.

8 *Allgemeine Deutsche Biographie* (dalej: ADB), Bd. 21, 1885, ss. 268—279.

9 ADB, Bd. 3, 1876, ss. 720—724.

10 M. Toeppen, op. cit., ss. 114—117; Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem (dalej: GSA B—D), Etat Ministerium (dalej: Et. Min.) 139e, Nr. 1, k. 1—12.

11 M. Toeppen, op. cit., s. 116.

12 Ibidem, s. 116—117.

13 Ibidem, s. 118.

14 Ibidem.

W efekcie zaczęto stosować politykę faktów dokonanych i nie czekając na formalne zatwierdzenie, rozpoczęto w Królewcu nadawanie tytułów bakałarza na tzw. niższym wydziale Akademii Królewieckiej — wydziale filozoficznym. Pierwszych ośmiu kandydatów otrzymało tytuł bakałarza 5 kwietnia 1548 r.¹⁵ Byli to: Valerius Fidlerus¹⁶, Felix Fidlerus i Joannes Phosphorus z Gdańska, Mathias Mathiae z Kętrzyna, Joannes Robertus z Geldrii, Joannes Hobingius Gossledensis, Martinus Mosvidus¹⁷ z Litwy, Dawid Milesius z Nysy.

Tytuł bakałarza był niedługo w użyciu i wobec częstych promocji magisterskich szybko zanikł. Po roku 1548 promocje na stopień bakałarza odbyły się już tylko sześciokrotnie: dwukrotnie w 1555 r., a następnie w latach: 1561, 1566, 1569 i 1573¹⁸.

Kilka miesięcy po pierwszej promocji na stopień bakałarza odbyła się pierwsza promocja magisterska (27 września 1548), o której wspomina w swym dzienniku Martinus Chemnitius¹⁹ (1522—1568). Do udziału w niej zachęcił go sam rektor Sabinus, aby wraz z dwoma innymi studentami, których nazwisk niestety nie znamy, mógł dostąpić tego zaszczytu²⁰. Z formalnego punktu widzenia tytuły te miały znaczenie jedynie honorowe.

W 1559 r. Uniwersytet Królewiecki podjął kolejną próbę uzyskania tym razem przywileju cesarskiego. Liczono na pośrednictwo zięcia księcia Albrechta, Johanna Albrechta — księcia Meklemburgii, który miał tę sprawę przedłożyć na sejmie w Augsburgu. Cesarz zaproponował jednak nadanie przywileju, jaki wcześniej otrzymała akademia w Jenie, tzn. prawo promocji miało obejmować wszystkie wydziały poza najważniejszym — teologicznym. W Królewcu warunek ten uznano za zbyt trudny do przyjęcia, więc rozpoczęto starania w tej sprawie u króla polskiego. W międzyczasie liczono na pozytywną decyzję cesarza²¹.

Zygmunt August, którego lennikiem był Albrecht od 1525 r. specjalnym dokumentem wystawionym 28 marca 1560 r. w Wilnie nadał Akademii Królewieckiej te same przywileje, jakimi w Rzeczypospolitej cieszyła się Akademia Krakowska²².

Było to posunięcie korzystne dla obu stron, gdyż Albrecht zyskiwał formalne zalegalizowanie działalności uczelni królewieckiej, zaś król polski podkreślał

15 Lietuvos Mokslų Akademijos Bibliotekos Rankraščiu Skyrus Wilno (dalej: Biblioteka Naukowa Wilno), F 15 „Borussica”, nr 456, bez paginacji: „Magistro Friderico Staphylo primario Theologiae Professore, Mgr Joannes Sciurus Norinbergensis gessit, sub quo haec gesta sunt qua Titulus Baccalaureatus ac primi, quasi studiorum honores decreti sunt octo honestis ac eruditis Juvenibus, quorum haec nomina —” Prima in hac Academia Regiomontana promotio habita est nonis Aprilis [SIV] 1548 Anno; por. *Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte*, Bd. 3, Nr 2100, s. 185.

16 *Altpr. Biogr.*, Bd. 1, s. 182: *Fidlerus Valerius (1525—1595)*, od 1556 r. lekarz księcia Albrechta i wychowawca księcia Albrechta Fryderyka.

17 *Ibidem*, s. 447: *Mosvid (Mosvidius) Martin (1520—1562)*, pastor i archidiakon w Ragnecie, tłumacz pierwszych druków reformacyjnych na język litewski.

18 D.H. Arnoldt, *op. cit.*, Th.1, s. 355.

19 *Altpr. Biogr.*, Bd.1, s. 103.

20 *Erleuertes Preussen*, Bd. 3, Königsberg 1726, s. 337 i n.

21 D.H. Arnoldt, *op. cit.*, Th. 1, ss. 60—61; *ibidem*, Beilagen, Nr 9: Pismo Uniwersytetu Królewieckiego do księcia Johanna Albrechta z 2 XII 1559, ss. 31—33.

22 *Ibidem*, Beilagen, Nr 10, ss. 33—38.

jako suzeren zwierzchnie prawa wobec swego lennika w Prusach Książęcych. W ten sposób usunięto formalne przeszkody uniemożliwiające nadawanie stopni naukowych w Królewcu i odtąd królewiecka Albertyna zyskała „potestas promovendi in omnibus facultatis et ad omnes scholasticos gradus”.

Uroczyste ogłoszenie przywileju Zygmunta Augusta dla Akademii Królewieckiej nastąpiło w katedrze knipawskiej 30 września 1561 r. W wydarzeniu tym wzięli udział licznie zgromadzeni profesorowie uniwersytetu, dwór książęcy i rady trzech miast Królewca. Potem odbyła się pierwsza oficjalna promocja magisterska pięciu kandydatów, wśród których znajdował się Caspar Schütz²³. Podczas gdy na wydziale filozoficznym promowano magistrów co kilka lat, musiało minąć wiele dziesięcioleci, zanim w 1640 r. odbyła się uroczysta promocja doktorska na trzech wyższych wydziałach Albertyny: teologicznym, prawnym i medycznym. Powodem tego był zbyt szczupły skład kadry, a także nikłe środki finansowe na jej powiększenie o trzecią profesurę. Poszczególne wyższe wydziały nie miały też do lat dwudziestych XVII w. swoich szczegółowych statutów oraz pieczęci. Dopiero elektor Jan Zygmunt zadbał o wzmocnienie składu kadrowego uczelni, ustanawiając trzecią profesurę na wydziałach wyższych; wydział prawa zaopatrzone wówczas w przywilej elektora i osobną pieczęć²⁴.

2. Porządek egzaminów i promocji magisterskich

Promocje magisterskie odbywały się tylko na wydziale filozoficznym, którego zadaniem było przygotowanie kandydatów do dalszych studiów wyższych uwieńczonych uzyskaniem tytułu licencjata lub doktora.

Zgodnie z rozdziałem trzecim najstarszych statutów wydziału filozoficznego²⁵ „De Recipiendis in Senatuum Collegii Facultatis Artium” nie mógł on liczyć więcej niż dwanaście osób ze stopniem doktora²⁶. Ponieważ nie było takiej liczby profesorów „artium”, do tego grona przyjmowano więc także magistrów, jeśli tylko odbyli publiczną dysputację o tzw. miejsce na wydziale — „pro loco”. Na tym wydziale dopuszczano także magistrów do pełnienia urzędu dziekana. Początkowo wydział filozoficzny liczył tylko osiem osób²⁷. Już w końcu 1546 r. myślano o powiększeniu tej liczby wzorem uniwersytetów w Wittenberdze czy Frankfurcie nad Odrą, jednak zgodzono się ze zdaniem Melanchtona, który

23 Altpr. Biogr., Bd. 2, 1967, s. 642: Schütz został w 1562 r. mianowany profesorem poezji w Królewcu; D. H. Arnoldt, op. cit., s. 61; F. Gause, *Die Geschichte der Stadt Königsberg*, Bd. 1, Köln—Graz 1968, s. 296. Por. M. Komorowski, *Promotionen an der Universität Königsberg 1548—1799. Bibliographie der pro-gradu-Dissertationen in den Oberen Fakultäten und Verzeichnis der Magisterpromotionen in der philosophischen Fakultät*, München—London—New York—Paris 1988. Promocja magisterska Jakuba Langjusa z Królewca miała miejsce 30 IX 1561.

24 GSA B—D: Et. Min., 139 e, Nr 6: Rektor i senat do elektora, Königsberg 10 IV 1624, ss. 2—11v.

25 Statuty te nie są datowane, jednak przyjmuje się, że musiały powstać w listopadzie 1544 r. — M. Toeppen, op. cit., s. 119; D. H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, s. 139.

26 Ibidem, Th. 1, Beilagen, Nr 48: Statuta Collegii Facultatis artium posteriora, s. 167; Th. 2, Königsberg 1746, s. 346.

27 Ibidem, Th. 1, Beilagen, Nr 46: Constitutiones Academiae Regiomontanae, 28 VI 1546, s. 127.

odsylając poprawione statuty akademickie wyraził pogląd, że osiem osób jest liczbą wystarczającą. W nowych statutach wydziału datowanych na ostatnie dwudziestolecie XVI w.^{27a}, stwierdzono, że na wydziale filozoficznym powinno być dziesięciu profesorów, jednak de facto pozostano przy liczbie ośmiu, choć czasowo do 1619 r. członkiem wydziału był też archipedaagog. Także w 1622 r. magister Bartholomaeus Wilhelmi, profesor łaciny, był dziekanem tego wydziału, liczącego ośmiu innych profesorów²⁸.

Jak wynika z pierwszych statutów uczelnianych z 1546 r., w ramach wydziału filozoficznego Uniwersytetu Królewieckiego tak jak na większości uniwersytetów europejskich, obowiązywał podział na poszczególne dyscypliny — „Künste”: retorykę, historię, grekę, dialektykę, poetykę, matematykę, język hebrajski i fizykę. Ich zadaniem było przygotowanie studenta do późniejszego rozpoczęcia studiów na wydziałach wyższych. W następnych statutach akademickich z 1554 r. wymieniono już poszczególne profesury na wydziale filozoficznym: języka hebrajskiego, fizyki, greki, retoryki, dialektyki, historii i etyki, matematyki, poezji, a także pozostające w strukturze tego wydziału urzędy archipedaagoga (wykładającego jednocześnie pisma Terencjusza, Plauta, Cycerona) i inspektora Alumnatu. Jednak te właśnie statuty ograniczyły liczbę faktycznych członków wydziału do profesorów „artium”, czyli do ośmiu osób²⁹.

Wszystkie uroczystości akademickie odbywały się według ściśle określonego rytuału zapisanego ogólnie w statutach uczelnianych, a szczegółowo w statutach wydziałowych³⁰. Dla interesującego nas zagadnienia promocji magisterskich na wydziale filozoficznym szczegółowe przepisy znajdujemy w rozdziałach XV i XVI późniejszych statutów tego wydziału: „De tempore et ratione petendi gradus magisterii” oraz „De actu et ritu promotionis”³¹.

Dziekan wydziału filozoficznego dwa razy w roku ogłaszał terminy zgłoszenia kandydatów do promocji magisterskich, a mianowicie w semestrze letnim w pierwszą niedzielę po feriach żniwnych i semestrze zimowym w niedzielę poprzedzającą święto Purificationis Mariae, czyli 2 lutego. W późniejszych latach zgodnie z zarządzeniem elektora z 1672 r. (art. 10) dziekan zapraszał do uzyskania tytułu magistra co cztery lata. Ten długi okres oczekiwania na kandydatów związany był z pewnością z rozbudowanym ceremoniałem i wysokimi kosztami przygotowania i przeprowadzenia promocji. Dopiero od 1733 r. zwyczaj ten uległ zmianie i promocje przeprowadzano zaraz po zgłoszeniu się danego kandydata³².

Aby zapewnić tzw. dignitas gradum, do promocji mogli początkowo przystąpić tylko ci kandydaci, którzy albo w Królewcu, albo też na innych

27ª Wśród akt Archiwum Berlin-Dahlem znajduje się przedwojenny inwentarz akt Uniwersytetu Królewieckiego (Depositorium der Universität 480a, Bd. 2), w którym pod numerem 736 znajduje się nie zachowany rękopis statutów wydziału filozoficznego z 1561 r. Być może był to projekt późniejszych statutów; Por. D. H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, ss. 140—141.

28 Ibidem, Th. 1, s. 178; ibidem, Th. 2, ss. 345—346. D. H. Arnoldt, op. cit.

29 Ibidem, Th. 1, Beilagen, Nr 47: Statuta Academiae Regiomontanae de Anno 1554, Caput III, ss. 137—138.

30 K. Zahradnik, *Die Entstehung der Hohen Schulen und der akademischen Grade*, Krems (Austria) 1986.

31 D. H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, Beilagen, Nr 49: Statuta Facultatis Artium et Philosophiae posteriora, Caput XV, s. 139, 186.

32 Ibidem, Th. 2, s. 357.

akademiach uzyskali wcześniej tytuł bakałarza. Jeśli tego stopnia nie posiadali mogli być dopuszczeni bezpośrednio do egzaminów magisterskich, ale pod warunkiem, że wcześniej odbędą dodatkowy egzamin na stopień bakałarza. Egzamin ten trwał trzy godziny i obejmował elementy teologii, gramatykę, dialektykę, retorykę, arytmetykę i podstawy greki³³.

Osoby ubiegające się o tytuł magistra były przedstawiane przez dziekana wydziału filozoficznego senatowi akademickiemu. Następnie wybierano spośród członków wydziału oprócz dziekana czterech profesorów przeprowadzających egzaminy. Najpierw każdy z kandydatów był egzaminowany przez cztery godziny z teologii, fizyki, etyki, matematyki i greki na tzw. egzaminie prywatnym. Osoby, które nie posiadały stopnia bakałarza, musiały być najpierw przeegzaminowane „in artibus”.

Za każdy z tych egzaminów obowiązywała osobna opłata. Uzyskanie tytułu bakałarza kosztowało kandydata 4 floreny (tj. 6 grzywien pruskich), a tytułu magistra 6 florenów (9 grzywien pruskich), które rozdzielano między dziekana wydziału i egzaminatorów. Pozostała część trafiała do skarbcza uniwersyteckiego³⁴.

Datę kolejnego tzw. egzaminu publicznego wyznaczał dziekan, a ogłaszali ją gońcy uniwersyteccy wraz z nazwiskami dopuszczonych osób, za co kandydaci płacili im po 10 groszy. Egzamin publiczny trwał kolejne trzy dni po dwie godziny dla każdego kandydata. Zapraszano nań wszystkich obecnych na akademii i w mieście doktorów, licencjatów i magistrów. Wszyscy oni mieli prawo zadawania pytań. Kandydat, dopiero trzeciego dnia mógł za wstawiennictwem rektora być dopuszczony do uroczystej promocji. W trakcie egzaminu publicznego przyszli magistranci mieli podejmować zgromadzonych gości dużą ilością wina i miodu pitnego³⁵.

Po zakończeniu egzaminu musieli odbyć uroczystą promocję. Zaproszenia na nią należało doręczyć w niedzielę poprzedzającą uroczystość. Czynili to zwykle w imieniu dziekana, wydziału filozoficznego i promowanych dwaj egzaminatorzy wraz z wybranymi przez nich kandydatami, poprzedzani przez niosących berła uniwersyteckie woźnych, pedli akademickich („*ministris publicis*”). Wśród zaproszonych gości znajdowali się zwykle: książę, wszyscy profesorowie uniwersytetu, pastory i diakoni wszystkich królewieckich kościołów, urzędnicy uniwersyteccy i szkolni, burmistrzowie i rajcy trzech miast Królewca, a także posiadający stopnie naukowe „*peregrini*”³⁶.

W dniu uroczystości o godzinie siódmej rano bicie wielkiego dzwonu katedralnego oznajmiało, że uroczysty orszak udał się do Auditorium Maximum, które jednocześnie było salą wykładową wydziału teologicznego³⁷. Na czele kroczyli trębacze, a za nimi dziekan wydziału i przyszli magistranci.

33 Ibidem, Beilagen, Nr 48: Statuta Collegii Facultatis artium priora, s. 168.

34 Ibidem, s. 171.

35 Ibidem, s. 172.

36 Ibidem, Beilagen, Nr 47: Statuta Academiae Regiomontanae de Anno 1554, Caput XXI, De Hospitibus et Nobilitate aliis praestandis, ss. 162–163.

37 Sala ta leżała w północnym skrzydle starego kolegium, po lewej stronie głównego wejścia obok sieni — ibidem, Th. 2, ss. 39–47.

Porządek zajmowania miejsc na egzaminach i promocjach też musiał być zgodny z przepisami wynikającymi z rozdziału XXI ogólnych statutów uniwersyteckich³⁸. Pierwsze miejsce na środku sali należało do księcia, bezpośrednio przy nim zasiadał rektor akademii i biskup Sambii, a po likwidacji urzędu biskupiego prezydent Konsystorza. Kolejne miejsca przysługiwały przebywającym właśnie w Królewcu obcym księżętom, za którymi zasiadał dziekan wydziału teologicznego wraz z nadburgrabią i kanclerzem, a dopiero po nich profesorowie wydziału teologicznego według rangi. Następne miejsce zajmował dziekan wydziału prawa, a między nim i pozostałymi członkami wydziału prawa zasiadali goście ze stanu szlacheckiego — członkowie Rady Książęcej, a na końcu po tej stronie sali członkowie wydziału medycznego i burmistrzowie trzech miast Królewca.

Z drugiej strony sali zajmowali miejsca dziekan wydziału filozoficznego i członkowie tego wydziału zasiadający w senacie, następnie pastory i pozostali magistrowie, na końcu zaś królewieccy rajcy i wybitni mieszczanie Królewca.

Uroczystość otwierał dziekan wydziału filozoficznego specjalną przemową, przygotowaną ściśle według reguł retoryki, przedstawiając cel tego zgromadzenia. Każdy kandydat był też osobno przedstawiany, podkreślano trud nauczycieli i egzaminatorów włożony w jego naukę. Na koniec dziekan zwracał się do kandydatów, aby każdy z osobna złożył zwyczajową przysięgę poprzez dotknięcie dwoma palcami trzymanyh przez gońców berel uniwersyteckich. Kandydaci przysięgali, że będą się przyczyniać do rozkwitu tutejszej akademii i wyrażali wdzięczność wobec domu książęcego, uniwersytetu i licznych przyjaciół, którzy partycypowali w kosztach przeprowadzenia promocji. Po złożeniu przysięgi dziekan ogłaszał poszczególnych kandydatów magistrami sztuk wyzwolonych³⁹.

Nowo mianowanych magistrów dziekan wprowadzał w cztery prawa, które odtąd miały im przysługiwać. Pierwszym było prawo posiadania katedry, czyli prawo wykładania nauk filozoficznych, prowadzenia dysputacji i wygłaszania oracji w szkołach publicznych posiadających przywileje akademickie. Na znak drugiego prawa — wolności i udziału w przywilejach nadanym uczynom przez cesarzy i królów — wręczał dziekan kandydatowi okrągły beret filcowy („pilea rotunda”), stanowiący prawdopodobnie pierwowzór późniejszej czapki studenckiej. Następnie dziekan udzielał kandydatom prawa noszenia złotego pierścienia na znak przynależności do wyższego stanu i jako oznakę szlachectwa. Pierścień miał ponadto przypominać kandydatom o konieczności kontynuowania studiów. Także ostatnie ze wspomnianych praw, które symbolizowała otwarta księga, miało utwierdzać kandydatów w wytrwałości oraz pilności w zdobywaniu wiedzy i jej przekazywaniu⁴⁰. Na zakończenie uroczystości dwaj najlepsi promowani magistrowie składali podziękowania, a następnie przechodzono do kościoła katedralnego, skąd orszak udawał się na przygotowaną

38 Ibidem, Th. 1, Beilagen, Nr 47, ss. 162—163.

39 Ibidem, s. 357: zwyczaj uległ z czasem zmianie, gdyż od 1735 r. przysięgę kandydatów odbierał już sekretarz akademicki.

40 Ibidem, zgodnie ze statutami nowo mianowani magistranci musieli ponownie w okresie letnim wykazać się swoją erudycją.

uczcie. Rektor zapraszał obok siebie najlepszego z kandydatów, za nimi dwoma postępowali profesorowie wydziału filozoficznego pod przewodnictwem dziekana wraz z innymi kandydatami.

Dyplom magistranci otrzymywali później od dziekana za opłatą 1 florena. Musieli też opłacić notariusza za przepisanie dyplomu i przyłożenie pieczęci uniwersyteckiej⁴¹.

Przepisy dotyczące promocji magisterskich zawarte w statutach wydziałowych, mimo że były niezwykle precyzyjne, nie określały jednak czasu, jaki musiał upłynąć od zaproszenia przez dziekana na promocję do jej faktycznego przeprowadzenia. Z kopii dokumentów zachowanych w Bibliotece Naukowej w Wilnie, dotyczących kilku promocji magisterskich z pierwszej połowy XVII w., dowiadujemy się o datach kolejnych etapów tej uroczystości⁴². Na przykład na promocję magisterską z 24 września 1642 r. zapraszali kandydatów rektor doktor medycyny Christoph Tinctorius (1604—1662)⁴³ oraz dziekan i profesor filozofii praktycznej, magister Sigismund Pichlerus (1603—1668)⁴⁴ już 2 lutego 1642 r., a program promocji wydano drukiem 21 kwietnia 1642 r.

Na kolejną promocję, która miała się odbyć 9 lipca 1643 r. rektor uczelni i profesor prawa, doktor Reinhold von Derschau (1600—1667)⁴⁵ oraz dziekan i profesor fizyki, magister Michael Eiflerus (1601—1657)⁴⁶ zaprosili kandydatów 7 czerwca, egzaminy wyznaczono na 29 czerwca, a program promocji wydrukowano na kilka dni przed uroczystością 6 lipca 1643 r.

Na promocję 8 września 1644 r. zaproszenie rektora, profesora historii Sigismunda Weiera (1579—1661)⁴⁷ oraz dziekana i profesora wymowy, magistra Valentina Thilo (1607—1662)⁴⁸ wystosowano do kandydatów 22 maja. Egzaminy wyznaczono na 21 sierpnia, a faktycznie miały one miejsce 24 sierpnia i w następnych dniach, zaś program samej promocji opublikowano 4 września.

Na promocję 5 kwietnia 1646 r. ówczesny rektor Christoph Tinctorius oraz dziekan wydziału filozoficznego magister Sigismund Weierus zaprosili kandydatów do tytułu magistra 3 lutego 1646 r. Egzaminy wyznaczono na 18, 22, 23 i 24 marca, a program promocji wydano tydzień przed samą promocją.

Uroczystości akademickie były przede wszystkim okazją do towarzyskich spotkań ówczesnej elity politycznej i kulturalnej nie tylko trzech miast Królewca, ale przybyłych do miasta arystokratów i uczonych.

Najwyżsi rangą urzędnicy państwowi otrzymywali z tej okazji podarunki. Do zwyczaju należało, by podczas uroczystości publicznych rozdzielać wśród rektora, dziekanów i uczestników uczt specjalne prezenty („munerata”), takie jak aksamit, książki, rękopisy, co znacznie podnosiło ogólne koszty promocji⁴⁹.

41 Ibidem.

42 Biblioteka Naukowa Wilno, F 15, Nr 404, k. 22—23.

43 Altpr. Biogr., Bd. 2, s. 736.

44 Ibidem, Bd. 1, s. 500.

45 Ibidem, s. 129.

46 Ibidem, s. 161.

47 Ibidem, Bd. 2, s. 783.

48 Ibidem, s. 730.

49 Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), XXXVIII/1/100, [ok. 1622], s. 69: „Es ist gebräuchlich,

Uczelnia starała się nadać promocjom akademickim jak najbardziej uroczystą oprawę. W 1622 r. postanowiono nawet zakupić na ten cel nowe dywany, a dziekani i rektor otrzymali nowe togi z czerwonego aksamitu⁵⁰. Zewnętrzną oprawę uroczystości uzupełniała wspaniała muzyka komponowana przez królewieckich kantorów specjalnie na uroczystości nadawania tytułów naukowych⁵¹. Duże koszty związane z uzyskaniem stopni naukowych w Królewcu spowodowały, że wielu studentów zwlekało z przeprowadzeniem promocji albo też wyjeżdżało na zagraniczne uniwersytety, gdzie kosztowało to mniej.

20 września 1717 r. król Fryderyk Wilhelm wydał zarządzenie oficjalnie znoszące egzamin publiczny przy promocjach magisterskich, uznając, że jest on niepotrzebną stratą czasu, źródłem sporów i wrogości zarówno między profesorami, jak i studentami. Egzamin ten nie był w zwyczaju na wyższych wydziałach uniwersytetu. Swą erudycją przyszli magistrowie mogli popisywać się odąd tylko podczas tzw. *examini rigorosi*⁵². Tym samym zrezygnowano z urzędzania wystawnych przyjęć, ograniczono się do skromnych poczęstunków i to zarówno z okazji promocji doktorskich, jak i magisterskich. Także funkcje tzw. *brabeuty*, czyli „Proclamatora” nowo kreowanego magistra obejmował zwykle mianowany przez króla za zgodą senatu wysoki rangą urzędnik państwowy⁵³.

3. Promocje magisterskie w latach 1544—1636

Do czasu uzyskania w 1560 r. przez Uniwersytet Królewiecki oficjalnego przywileju fundacyjnego odbyły się trzy promocje magisterskie w latach 1548, 1554 i 1556. Jak wspomniano, nie zostały one uznane przez ówczesny świat naukowy⁵⁴ i dlatego dziesięciu magistrów musiało szukać potwierdzenia swych tytułów na innych uniwersytetach.

Po nadaniu królewieckiej Albertynie dyplomu fundacyjnego przez Zygmunta Augusta, do końca XVI w. odbyło się dziesięć promocji magisterskich: w 1561 r. promowano 5 osób, w 1566 — 3, w 1572 — 5, w 1575 — 7, w 1576 — 7, w 1579 — 8, w 1582 — 8, w 1587 — 5, a w 1594 — 11. Dyplom magistra uzyskało łącznie 59 kandydatów, wśród których znalazło się osiem osób z Królewca, siedem osób z innych miejscowości Prus Książęcych oraz trzy osoby z Prus Królewskich (Torunia, Elbląga i Grudziądz). Równie liczną grupę wśród XVI-wiecznych królewieckich magistrów stanowiła młodzież z Pomorza (trzy-

das man in publicis actibus, munera austhetet, alls dem Rectori, Decani, Convivis, alls Sammet, Bücher, Händschriften. Am etzlichen örtern ist gebruchlich an etzlichen auch nicht”.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ G. Felt, *Die Königsberger Universitätsmusiken*, w: *Musik des Ostens*, Bd. 8, Kassel—Basel—London 1982, ss. 31—41.

⁵² D.H. Arnoldt, op. cit., Th. 2, Beilagen Nr 57, s. 80.

⁵³ Por. GSA B—D, Et. Min. 139 e, Nr 10, k. 28—29, 20 X 1717: Prośba dziekana wydziału filozoficznego, profesora greki Michała Gehrkego, do króla, by zapobiegł wprowadzanym nowościom i nie wyrażał zgody na mianowanie seniora wydziału filozoficznego, profesora filozofii praktycznej magistra Thegena, na *brabeutę* uroczystości akademickiej.

⁵⁴ M. Komorowski, op. cit., ss. 60—64.

naście osób). Ponadto tytuł ten uzyskali przybysze ze Śląska, Saksonii, Turynгии, Marchii Brandenburskiej, Frankonii, a nawet ze Szwecji⁵⁵.

W XVII w. pierwsza promocja magisterska odbyła się w 1607 r., kiedy to tytuł ten uzyskało dziesięć osób, m.in. późniejsi profesorowie tutejszego uniwersytetu — Valentinus Thilo, Petrus Hagius⁵⁶ i Georg Lothus⁵⁷. W następnych latach odnotowujemy promocje magisterskie również co kilka lat, a mianowicie: w 1607 (4 osoby), w 1611 (5 osób), w 1615 (6 osób), w 1617 (7 osób), w 1623 (6 osób), w 1627 (8 osób), w 1632 (9 osób), w 1634 (9 osób). Tak więc w latach 1607—1634 tytuł magistra uzyskały w Królewcu 54 osoby, w tym 25 osób z Prus Książęcych (10 osób z Królewca) i dwie osoby z Prus Królewskich (Gdańsk, Elbląg). Pozostali to studenci pochodzący z Litwy, Inflant, Pomorza, księstwa Holstyny, Saksonii, Marchii Brandenburskiej i Szwecji⁵⁸.

2 października 1636 r. w sali Auditorium Maximum Uniwersytetu Królewskiego odbyła się kolejna uroczysta promocja magisterska. Uczestniczył w niej rektor magister Sigismundus Weier, profesor historii i bibliotekarz elektora, oraz dziekan wydziału filozoficznego, profesor poezji magister Christoph Eilard⁵⁹. Promowani zostali: Daniel Klein z Tylży, Albert Kieper, Georg Neuschilling, Hieronim Schulz i Christian Sinknecht z Królewca, David Heimburger z Quedlinburga (Saksonia) i Stefan Motizkiades z Ujhely na Węgrzech.

Pochodzący z Tylży Daniel Klein został wpisany do metryki uniwersyteckiej przez rektora Caspara Perbandta w semestrze letnim 1627 r. z dopiskiem „non iuravit” czyli jako ten, który prawdopodobnie z powodu zbyt młodego wieku nie mógł złożyć wymaganej przysięgi. Zapłacił wówczas 2 grzywny i 8 groszy wpisowego; przysięgę złożył dopiero 4 lutego 1628 r.⁶⁰

Albert Kieper został wpisany do metryki uniwersyteckiej przez rektora Georga Lotha 5 lutego 1625 r. z dopiskiem, iż uiścił 2 grzywny wpisowego⁶¹. Kieper miał zostać w przyszłości profesorem medycyny w Lejdzie⁶².

Georg Neuschilling został wpisany do metryki uniwersyteckiej 14 lutego 1621 r. przez rektora Sigismunda Weiera z dopiskiem, iż jako małoletni „stipulata manu obedientiam pollicit”. W ten sposób poprzez solenne zobowiązanie posłuszeństwa wyrażone przez podanie ręki stał się członkiem społeczności akademickiej, lecz jeszcze nie studentem, który miał pełne prawo uczestnictwa w wykładach⁶³.

Hieronim Schultz z Królewca został wpisany do metryki uniwersyteckiej 3 listopada 1626 r. przez rektora Johannesa Behma z adnotacją, iż był już wpisany do metryki (19 marca 1618 r.), jednak jako małoletni nie został

55 Ibidem, ss. 61—64.

56 Altp. Biogr., Bd. 1, s. 246: *Hagius Petrus (1569—1620)*, od 1602 r. rektor szkoły katedralnej w Królewcu.

57 Ibidem, ss. 408—409: *Lothus Georg (1579—1635)*, od 1614 r. profesor medycyny.

58 Ibidem, ss. 64—67.

59 Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk, 8 w: NL 77/8, s. 26.

60 *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.*, hrsg. v. G. Erler, Bd. 1, Leipzig 1910, s. 301.

61 Ibidem, s. 291.

62 D.H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, s. 430.

63 W XVII w. w metryce uniwersyteckiej spotykamy studentów, którzy złożyli przysięgę — „iurati”, tych, którzy jej nie złożyli — „non iurati”, i tych, którzy jako zbyt młodzi do podjęcia studiów zobowiązali się do jej złożenia w przyszłości — „stipulati”. *Die Matrikel*, s. 259.

zaprzyśiężony. Za wpis zapłacił wówczas jedną grzywnę. Dopiero w 1626 r. złożył przysięgę i uiścił pełne wpisowe w wysokości 4 grzywien⁶⁴. W przyszłości miał on pełnić funkcję adiunkta na wydziale medycznym Uniwersytetu Królewieckiego⁶⁵.

Christian Sinknecht z Królewca został wpisany do metryki uniwersyteckiej przez rektora Christophä Eilarda 24 lipca 1634 r. z adnotacją, że student prosił tylko o odnowienie „ius scholasticum”. Za ponowny wpis zapłacił 2 grzywny i 4 grosze⁶⁶.

Przybyły z Saksonii David Heimburger immatrykułował się na Albertynie 3 czerwca 1636 r. za rektoratu Sigismunda Weiera, czyli tytuł magistra otrzymał zaledwie kilka miesięcy później⁶⁷.

Ostatni z magistrantów, Stephanus Motitkiades z Węgier, został zapisany w metryce akademii przez rektora Johanna Behma jako Moticzkiades. Do Królewca przyjechał on wraz z innym Węgrem, Georgiusem Knapitiusem, z którym wspólnie zapłacił 4 grzywny i 10 groszy wpisowego⁶⁸.

4. Uczta

Każdorazowa promocja magisterska kończyła się wielką ucztą (convivium, Schmauss). Odbywała się ona — przynajmniej w pierwszej połowie XVI w. — nie na uniwersytecie, lecz z uwagi na wielką liczbę zaproszonych gości zwykle w knipawskim lub staromiejskim „Junckerhoff”⁶⁹. Wyjątkowo w kwietniu 1624 r. rektor i senat Uniwersytetu Królewieckiego prosili elektora o pozwolenie na przeprowadzenie promocji doktorskiej w kościele zamkowym, proponując, by ucztę przygotować w znajdującym się w ogrodzie elektora domu zabaw „Lusthaus”. Promocja ta nie doszła jednak do skutku⁷⁰.

Przejętna uczta po promocjach akademickich w pierwszej połowie XVII w. była przygotowywana na około dwadzieścia stołów, choć zdarzały się zapewne promocje, na których było więcej zaproszonych gości⁷¹.

Ponieważ w Królewcu studiowała w większości uboga młodzież z Prus, trudno jej było ponosić wszystkie koszty związane z tymi ceremoniami. Na

64 Ibidem, s. 239 i 298.

65 D.H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, s. 430.

66 *Die Matrikel*, s. 353.

67 Ibidem, s. 369.

68 Ibidem, s. 356.

69 F. Gause, *Die Geschichte*, Bd. 1, s. 317: sale takie miało każde z trzech miast Królewca. W 1644 r. uczta odbyła się w staromiejskim Junckerhof, który odbudowano w 1544 r., a w XVII w. należał do ochmistrza dworu (Landhofmeister) von Wallenrodt, potem do ochmistrza dworu von Gröbena.

70 GSA B—D, Et. Min. 139e, Nr 6, 10 IV 1624, k. 2—11v.

71 Ucztę po promocji z 1642 r. w knipawskim Junckerhoff przygotowano na 16 stołów, a w 1644 r. na 23 stoły — Biblioteka Naukowa Wilno, F 15, Nr 404, k. 22; GSA B—D, Et. Min. 139e, Nr 17, k. 12, 20 XI 1679: dokument wspomina o przyjęciach na 40 stołów, na które zakupiono: 5 om wina, 6 beczek (Fass) piwa, 2 woły, 10 bekasów, 10 cieląt, 3 świnię, gęsi, koguty, pieczenie z dzicyzny, pszenicę i inne ziarna, ryby, przyprawy, sól, konfekty (cukierki, praliny), ciasta, napój ryżowy (Reiss Getränk). W miesiącach, kiedy pomieszczenia ogrzewano, należało też zakupić drewno opałowe i wtedy radcy księstwa polecali dworskiemu nadleśniczemu (Oberförster) dostarczenie dziekanowi drewna na promocję magisterską.

szczęście studenci zawsze mogli liczyć na wsparcie bogatych mieszczan i urzędników oraz elektora, który nie żałował środków na uroczystości podnoszące prestiż uczelni, a także młodego państwa protestanckiego.

Około 1622 r. przyjmowano, iż na uroczystości związane z uzyskaniem stopnia naukowego bądź miejsca na wydziale kandydat otrzymywał: pół omy (Ohm)⁷² wina, pół kopy (Schock) karpia, czyli 30 sztuk, i tyle samo szczupaków⁷³. Wydaje się jednak, że zakres pomocy ze strony kolejnych elektorów był zróżnicowany. Wcześniej, w 1611 r., na promocję magisterską wydano: 16 grzywien, 1 wołu, 1 omę wina i beczkę (Fass) piwa jako „ordinarium”, a jako dodatek nadzwyczajny elektor przydzielił magistrantom omę wina i sztukę dziczyzny. W następnych latach dodawano jeszcze ziarna zbóż i 20 karpia lub kogutów⁷⁴.

Aby otrzymać tę pomoc, przyszły kandydat na magistra kierował do elektora uniżoną prośbą o finansowe wsparcie mającej się odbyć wkrótce uroczystości.

I tak Wawrzyniec Weger⁷⁵, kandydat filozofii, po odbyciu zwyczajowych egzaminów złożył prośbę o pomoc finansową do Rady Prus Książęcych, gdyż miał zostać promowany 4 kwietnia 1623 r. na magistra. Prosił o przyznanie mu dodatku pieniężnego. Powoływał się na dokonany jeszcze przez księcia Albrechta zapis w statutach królewieckiego Alumnatu, którego Weger przez trzy ostatnie lata był członkiem. Regenci w imieniu księcia postanowili wypłacić mu stosowny dodatek⁷⁶.

W księgach wydatków dworu pruskiego z pierwszej połowy XVI wieku, w dziale prezentów (Schenckung), znajdujemy wiele wpisów dotyczących osób, które skorzystały z łaski elektora przy okazji promocji magisterskich. Wynika z nich, że — nie licząc wiktuałów — suma, na jaką mogli liczyć kandydaci do stopnia magistra, wynosiła w tym okresie zwykle 15—16 grzywien pruskich. Pieniądze te przekazywano nie bezpośrednio zainteresowanemu, lecz dziekanowi wydziału, na którym miała się odbyć promocja⁷⁷. Czasami była to mniejsza suma. Kiedy w 1621 r. magister Georg Krusio⁷⁸ odbył dysputację przed objęciem katedry, otrzymał od elektora 7 grzywien i 30 szelągów oraz pół omy wina jako dodatek na wyprawienie uczy⁷⁹.

Baltazar Fahrenwalt, rektor szkoły w Zalewie, otrzymał 15 grzywien jako upominek od elektora, gdy 30 września 1627 r. uzyskał stopień magistra. Kilka dni później, 2 października 1627 r., wypłacono 16 grzywien na kolejną promocję magisterską, zapisanych w dziale rachunków dworskich „zur Verehrung”,

⁷² Ohm (Aam, Ahm) Oma to miara pojemności płynów; w Prusach liczyła 120 kwart = 137,4041 litra — *Der Grosse Brockhaus*, Bd. 13, 1932, s. 624.

⁷³ APO, XXVIII/1/100, s. 1.

⁷⁴ GSA B—D, Et. Min. 139 e, Nr 16, k. 6.

⁷⁵ Altpr. Biogr., Bd. 2, ss. 781—782: *Weger Lorenz (Lawentius)*, profesor filozofii na Uniwersytecie Królewieckim w latach 1626—1629.

⁷⁶ GSA B—D, Et. Min. 139e, Nr 17, k. 1—1v.

⁷⁷ Ibidem, Ostpreussische Folianten (dalej: Ostpr. Fol.), Nr. 13557, k. 105.

⁷⁸ Altpr. Biogr., Bd. 1, ss. 118—119: *Crusius Georg (1597—1625)*, w 1617 r. magister, potem wychowawca w królewieckim Pedagogium.

⁷⁹ GSA B—D, Ostpr. Fol. Nr 13532, k. 125v.

z przeznaczeniem na zakup 1 wołu, 1 omy wina reńskiego, 1 beczki (Fass)⁸⁰ piwa brakowanego („Merzbier”), 2 korców pszenicy i 2 korców innego zboża⁸¹.

4 kwietnia 1632 r. w dziale upominków w tych księgach znajdujemy wzmiankę o przekazaniu dziekanowi wydziału filozoficznego magistrowi Zygmuntowi Weyerowi, 16 grzywien jako dodatek na pokrycie kosztów promocji magisterskiej i zakup wiktuałów⁸².

Starający się o profesurę języka hebrajskiego na wydziale filozoficznym magister Andreas Mylius⁸³ po dysputacji „pro loco” musiał zaprosić gości na zwyczajową ucztę, dlatego 27 marca 1635 r. zwrócił się z prośbą do elektora o wsparcie finansowe. 7 kwietnia przyznano mu 1 beczkę piwa, 20 karpi, 20 szczupaków oraz pół korca żyta na chleb. Daje się tu jednak zauważyć brak zwyczajowej omy wina, co znalazło wyraz w dopisanej pod tym spisem uwadze, że magister Thilo [Valentinus]⁸⁴ i magister Linemannus [Albertus]⁸⁵ na promocję magisterską z 20 kwietnia 1634 r. otrzymali 20 sztofów⁸⁶ wina⁸⁷.

Z odnalezionego rachunku wydatków poniesionych na promocję magisterską w 1636 r. wynika, że dotyczyły one zarówno artykułów zakupionych na poprzedzający promocję egzamin publiczny w akademickim konwiktorium będącym jednocześnie salą wykładową wydziału filozoficznego, jak też na ucztę kończącą ten uroczysty akt, która prawdopodobnie odbyła się w staromiejskim „Junckerhoff” „in Aula primariorum civium”⁸⁸. Mimo że rachunek nie jest sygnowany możemy przypuszczać, że sporządził go ekonom akademicki, do którego głównych obowiązków należał nadzór nad stołówką akademicką i jej zaopatrzenie.

Zakupów dokonywano stopniowo na poczęstunki po egzaminach i na ucztę po promocji, stąd te same towary powtarzają się kilkakrotnie na różnych stronach rachunku. Zgodnie z tradycją także i na tę promocję przeznaczył książkę z działu wydatków „uff Befehlich und aus Gnaden” 16 grzywien pruskich, które wypłacono dziekanowi i kolegium profesorskiemu wydziału filozoficznego 23 września 1636 r. Oprócz pieniędzy polecono wydać na ucztę ze spiżarni książących artykuły spożywcze: omę reńskiego wina, 1 wołu, 20 karpi oraz achtel drewna⁸⁹.

W rachunku uderza przede wszystkim różnorodność zakupionych artykułów spożywczych, wśród których największą część stanowiły drób i mięso. Wymienia się np. 56 kogutów po 5 i 7 groszy za sztukę. Część z nich to sprowadzane ze wsi

80 *Brockhaus Konversations-Lexicon*, Bd. 6, 1902, ss. 480–481; W. Haupt, *Masse, Währungen, Werte*, Stuttgart 1939: miara pojemności, fasa berlińska i gdańska (2 beczki berlińskie 219,8 l soli, wapna, gipsu lub 229 l piwa).

81 GSA B—D, Ostpr. Fol., Nr 13538, k. 123. Brockhaus, *Die Encyclopädie*, Bd. 19, 1988, s. 260: korzec — dawna miara pojemności towarów sypkich. Terytorialnie i czasowo zróżnicowany (ok. 231 litra).

82 Ibidem, Nr 13543, k. 79.

83 Altpr. Biogr., Bd. 1, s. 454: *Mylius Andreas (1606—1649)*, od 1635 r. profesor języków orientalnych.

84 Zob. przyp. 48.

85 Altpr. Biogr., Bd. 1, s. 401: *Linemann Albert (1603—1653)*, od 1634 r. profesor matematyki.

86 W. Haupt, op. cit.: 1 haszt = 12 beczek (Tonne) = 3297,6 litra; 1 Tonne = 96 sztofów chełmińskich (Stoff) 1 sztof chełmiński (garniec) ok. 1,4 litra.

87 APO, XXVIII/1/100, s. 71.

88 APO, XXVIII/1/1486; Biblioteka Naukowa Wilno, F 15, Nr 404, k. 24.

89 GSA B—D, Ostpr. Fol., Nr 13547, k. 107v.

kapłony — „kalkunische Hüner”. Za pozostałe zakupione koguty zapłacono 26 grzywien i 8 groszy. Z innych dań mięsnych znalazły się na uczcie: gęsi, szynki, pieczenie z dziczyzny, ozorki, pasztety. Osobno zakupiono też świński łeb. Dla urozmaicenia przyjęcia przygotowano nie wymienione z nazwy ptaki, za które zapłacono łącznie 36 grzywien i 15 groszy. Musiało być ich ponad 300 sztuk, gdyż tylko za 30 tych ptaków zapłacono 3 grzywiny 15 groszy.

Obok mięs na stole nie zabrakło też ryb, wśród których osobno wymieniono 15 karpia za 6 grzywien i 2 i 1/2 grosza, zaś za pozostałe karpie zapłacono 19 grzywien 10 groszy, czyli musiało ich być jeszcze około 50 sztuk. Łącznie więc podano około 65 sztuk tych ryb. Oprócz karpia podczas biesiady królował zapewne wymieniony trzykrotnie łosoś. Do właściwego przyprawienia potraw służyły: sól, ocet winny, muszkat, majeranek, cynamon oraz pietruszka.

Wśród zakupionych napojów dominowało piwo (za 4 sztopy płacono 16 groszy, a za pół beczki 7 grzywien) i wino, w tym wymienione osobno wino wiśniowe (za 1 sztof 1 grzywina 10 groszy), ciężkie słodkie wino małmazja — „Malvasier” oraz tzw. schlechten Wein, czyli zapewne młode wino przeznaczone dla mniej dostojnych gości lub służby. Oprócz mocnych trunków znalazł się też napój jagodowy (kompot?).

Znaczną część przygotowywanych na ucztę smakołyków stanowiły owoce: gruszki i jabłka. Zakupiono także dużą ilość orzechów laskowych kupowanych na kopy (1 kopa po 8 groszy). Z ciast rachunek wymienia kilkakrotnie piernik toruński, za które to ciasto zapłacono dość znaczną sumę 13 grzywien i 10 groszy. Inne wiktuały zakupione do przygotowania uczyty to: chleb i wymieniony osobno chleb żytni, głowa (Hutt) cukru, masło, 40 garnców mleka w cenie 1 garniec po 8 szelągów, mak, rabarbar oraz ziarna zbóż: 3 korce owsa i 1 korzec jęczmienia.

W kosztach przeprowadzenia promocji magisterskiej znalazły się też: papier — potrzebny zapewne do wydrukowania zaproszeń oraz gorszy szary papier, aksamitne berety dla magistrantów (4 grzywiny 5 groszy), zwiezione ze składu książęcego do ogrzania i oświetlenia sali drewno, węgiel i świece, a ponadto garnki i aż 11 kop „Gläser” (tj. 660 kieliszków lub szklanek).

W rachunku wymieniono też wiele osób, którym zapłacono za różne posługi przy przygotowaniu uczyty: czeladnikom drukarza 3 grzywiny 2 grosze, tragarzowi za dostarczenie wina do stołówki akademickiej („Communität”) 3 grosze i za dostarczenie piwa do staromiejskiego dworu Junckerhofu 1 grzywnę, sprzedawcy za piwo wraz z dostawą 7 groszy; muzykom knipawskim najpierw zaliczkę 4 grzywiny 10 groszy, a następnie 36 grzywien; dwóm chórzystom z kapeli dworskiej Johanna Stobeusa⁹⁰ 9 groszy; przygrywających muzykantów śniadaniem podejmował ekonom, za co zwrócono mu 3 grzywiny 5 groszy.

Oplacono także przygotowując ucztę kucharki i ich pomocnicze, robotników dniówkowych, gońców, posługaczki, rzeźnika, kalikanta, dzwonnika i kościelnego oraz konwisarza.

Na czas uroczystości polecono też stolarzowi zbudowanie w Auditorium Maximum specjalnej katedry, którą zaraz po zakończeniu uroczystości musiał rozebrać. Za te czynności zapłacono mu 2 grzywiny i 2 grosze.

⁹⁰ Altpr. Biogr., Bd. 2, ss. 163—164: kaplemistrz Stobaeus Johannes z Grudziądza (1580—1640), najpierw kantor kościoła katedralnego, potem w latach 1626—1646 kaplemistrz kapeli dworskiej.

Znaczną część kosztów stanowiły prezenty dla dostojnych osób. Rachunek jednak nie wymienia ich szczegółowo.

Ogólnie trzeba stwierdzić, iż przygotowanie takiej uroczystości stwarzało duże możliwości manipulowania pieniędzmi, gdyż niektórym osobom, jak kucharkom czy muzykom, wręczano część pieniędzy bezpośrednio „do ręki”. Ponadto wielokrotnie w rachunku wymieniono wydatki na bliżej nieokreślone „różne rzeczy”, „drobne rzeczy” bądź „opłaty”, jednak uiszczane w związku z tym sumy nie były wcale małe, gdyż łącznie stanowiły 80 grzywien i 18 i 1/2 grosza.

Przeprowadzenie aktu uroczystej promocji nie byłoby możliwe bez finansowego wsparcia nie tylko księcia, ale i trzech miast Królewca, poszczególnych urzędników i osób prywatnych.

Sumy przekazane na promocję przez różnych urzędników i osoby prywatne wymieniono w końcowej części rachunku. Na pierwszym miejscu znalazła się kancelaria książęca (13 grzywien 10 groszy), a następnie starosta Pokarmina Königseck (18 grzywien). Kolejne sumy przekazały rady miejskie trzech miast Królewca: rada Starego Miasta i Knipawy po 45 grzywien, zaś rada miejska Lipnika 27 grzywien. Kolejne sumy wpłaciły sądy trzech miast Królewca: staromiejski (27 grzywien), knipawski i lipnicki po 18 grzywien. W rachunku wymieniono z nazwiska wiele osób, z których nie wszystkie można zidentyfikować. Najprawdopodobniej byli to przyjaciele i znajomi kandydatów na magistrów, którzy przekazali pieniądze — łącznie 448 grzywien 13 groszy — na przygotowanie tej promocji. Wreszcie na końcu wpisano sumę, jaką wpłacili za egzamin sami magistranci — 36 talarów, tj. 162 grzywien.

Łącznie na przygotowanie uroczystości związanej z promocjami magisterskimi w 1636 r. wydano 1343 mr. 54 gr. 15 d. Biorąc pod uwagę wsparcie księcia w wiktuałach i pieniądzu (16 mr.) oraz urzędników, profesorów i przyjaciół (448 mr. 13 gr.), otrzymujemy sumę 464 mr. 13 gr., co stanowiło mniej niż połowę wszystkich wydatków. Wynika z tego, że główny ciężar kosztów przygotowania promocji spoczywał na samych kandydatach do stopnia magistra.

Aneks

Królewiec, [ante X] 1636

Zestawienie wydatków poniesionych na przygotowanie promocji magisterskiej 2 października 1636 r.

Oryginał, Archiwum Państwowe w Olsztynie, Uniwersytet Królewiecki XXVIII/1/1486, ss. 1—7.

Składka papierowa, dwunastostronicowa, zapisana obustronnie na ss. 1—7, o wymiarach 10,5 cm × 3,5 cm (ss. 1—2; 5—7) oraz 9,9 cm × 3 cm (ss. 3—4). Paginacji stron (od 1 do 7) dokonano później. Na ss. 3—4 filigran* przedstawiający krzyż z węzłem splezającym w dół. Dolna część krzyża tworzy dwa trapezy, z których górny wpisano w prostokąt. Wewnątrz trapezów rysunki: koło podzielone na cztery nierówne części (trapez górny) oraz trapez i podkowa (w części dolnej). Pismo czytelne, neogotyckie, atrament koloru czarnego. Papier żółółkły, brzegi postrzępione. Stan zachowania dobry. Składka umieszczona w późniejszej szarej obwolucie, na jej stronie tytułowej zapisano pismem neogotyckim: *Rechnung über die Auslagen bei dem Promotionen 1636, zaß z tyłu umieszczono numer inwentarowy z dawnego Archiwum Królewieckiego oraz błędną uwagę, iż dotyczy Niderlandów: „Schieblade XXXIII, No 100—112, die Niederlande betreffend”*. Edycję przygotowano na podstawie oryginału**.

Anno 1636. Expensen ad actum promotionis magisterialis¹.

[s. 1]

für Papier	4 mr.	12 gr.
für 1 Stoff Kirschwein	1 mr.	4 gr.
Rest		6 gr.
für Birn		16 gr.
für Münch		9 gr.
für einen Pfefferkuche	3 mr.	15 gr.
für Gichtberr		7 gr.
für Bier		8 gr.
für Gänse	5 mr.	
für ein 1/2 Scheffel Haber		12 gr.
den Buchdrücker Gesellen		12 gr.
für 31 Hünen, à 7 gr.	10 mr.	17 gr.
zu Behörung		13 gr.
Rhabarberbeeren		8 gr.
Item		6 gr.
für kalkunische Hünen	4 mr.	10 gr.
für Papier	7 mr.	10 gr.
für 1/8 Butter	9 mr.	
der Kochschen 1/2 thal. auff die Hand gegeben	2 mr.	5 gr.
für Gänse	4 mr.	10 gr.

* Filigranu tego nie odnotowuje edycja C. M. Briqueta, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier de leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, T. 1—4, Leipzig 1923.

** Edycję przygotowano w oparciu o *Instrukcję wydawniczą dla źródeł historycznych od połowy XVI do połowy XIX wieku*, pod red. K. Lepszego, opracowaną przez Komisję Historyczną Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (Wrocław 1953).

1 Złoty polski (fłoren) = 30 groszy = 1,5 grzywny pruskiej; szyling (szeląg) = 12 denarów; denar (fenig) mała srebrna moneta, 1 talar — duża srebrna moneta, której wartość w grzywnach liczyła w tym czasie 4 grzywny 10 gr. (90 gr.). — E. W. Waschinski, „Die Münz- und Währungspolitik des Deutschen Ordens in Preussen, ihre historischen Probleme und seltene Gepräge”, Göttingen 1952.

Noch für 18 Gänse	16 mr.	4 gr.
für Birn		5 gr.
für Walnüsse		10 gr.
für einen Braten	1 mr.	3 gr.
für Fisch		9 gr.
1 Stoff Kirschwein	1 mr.	10 gr.
Birn	1 mr.	
für Münch		9 gr.
1 thornischer Pfefferkuch	3 mr.	15 gr.
Gichtbeeren		7 gr.
zu Bier		12 gr.
für ein Scheffel Haber	1 mr.	4 gr.
für Brod		12 gr.
für Gerst 1 Scheffel	2 mr.	
für Fleisch		15 gr.
für ein thornischer Pfefferkuch aufs Examen publicus	6 mr.	
für 1/2 Scheffel		12 gr.
für Wein	4 mr.	
für Brod		8 gr.
für Birn und Äpfel	2 mr.	
[Latus]	100 mr.	9 gr. ^a
[s. 2]		
für Fisch		16 gr.
7 Schock ² Walnüsse à 8 gr.	2 mr.	16 gr.
für sechzehn Hünen à 7 gr.	5 mr.	12 gr.
für Bier		8 gr.
für 4 Stoff Bier		16 gr.
für 25 Hünen à 5 gr.	6 mr.	5 gr.
für Fisch		5 gr.
für Bier		16 gr.
für Gewürtz		6 gr.
für Brod		6 gr.
für noch 7 Schock Walnüsse	2 mr.	16 gr.
für ein thornischer Pfefferkuche	6 mr.	
für Apfel		13 gr.
einem Träger für Wein in die Communitet zu bringen		3 gr.
ein Hutt Zucker (4 1/2 Pfundt ³ à 25 gr.)	5 mr.	12 1/2 gr.
2 Schepsen	9 mr.	10 gr.
dem Einkaufffer für seinem Gang, auch zu Bier		7 gr.
ein Schweinskopf	1 mr.	17 gr.

^a Z podsumowania powinno być: 101 mr. 9 gr.

² Kopa = 60 sztuk.

³ Brockhaus, „Die Encyklopädie“, Bd. 24, 1966, s. 77: Funt = 32 luty, Funt berliński = 467,7 g.

für Nagel		5 gr.
für Bier und Brot	2 mr.	8 gr.
für Lachss und Biergeld	4 mr.	9 gr.
für etliche Zungen	5 mr.	1 gr.
für 2 Schincken 5 fl.	7 mr.	10 gr.
für Äpfel, Majoran, Fisch	1 mr.	18 gr.
für Bier auf den altstätischen Hoff einbringen zu lassen	1 mr.	
für Birn		11 gr.
für 5 Schock Gläser besproche à 45 gr. darauß gegeben	3 mr.	
für kalkunische Hüner vom Land hergebracht, so zu iung gewesen, zu Bier verehret		18 gr.
für unterschiedliche Sachen	1 mr.	2 gr.
für Treügfleisch ⁴	1 mr.	18 gr.
auf Roggenbrot gegeben	1 mr.	10 gr.
für Mereddig ⁵ gegeben		7 gr.
für Töpffe		9 gr.
für Kalkunen ⁶	14 mr.	
für Muscaten und Kannel ⁷		5 gr.
für Karpfen 3 fl.	4 mr.	10 gr.
für Pettersilge		18 gr.
für Lossbrott		6 gr.
für Licht und Saltz	1 mr.	10 gr.
für allerlei kleine Sachen	9 mr.	16 gr.
noch gegeben 5 thal.	22 mr.	10 gr.
	Latus	131 mr.
		5 gr. 9

[s. 3]

für einen Schincken, das Pfundt zu 6 gr.	3 mr.	12 gr.
für Fisch	1 mr.	10 gr.
für Brod	2 mr.	16 gr.
für Licht		5 gr.
für Haber	2 mr.	
für unterschiedliche Sachen	2 mr.	10 gr.
dem Schencken Fabian für das zinnen Gefäss aufm Hoff	18 mr.	11 gr.
für 1 Schincken von 11 Pfundt à 6 gr.	3 mr.	9 gr.
für graw Papier		3 gr.
für unterschiedliche Sachen	10 mr.	

⁴ *Mięso suszone?*

⁵ F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 1894, ss. 252—253: Mereddig (Merrettich, Meerrettich), rzodkiew zamorska, przyprawa i roślina lecznicza.

⁶ *Kalkunsche Hahn* — kogut sprowadzony z Francji — „Mitteldeutsches Handwörterbuch”, von A. Lübben und Ch. Walther, Norden u. Leipzig 1888, s. 167.

⁷ *Muskat i cynamon.*

dem Tischer in Auditorio die Cathedram fertig zu machen und wieder abzunehmen	2 mr.	2 gr.
von Geschenck zurück gegeben		6 gr.
vor sechs Schock Gläser 9 fl.		
davon 2 fl. einbehalten, so vorauss gegeben, bleibt ein Achtel Holtz auss Churfirstlichen Durchleutigten Holtzgarten führen lassen	10 mr.	10 gr.
den kneiphöffischen Instrumentisten 1 thal. auf die Hand gegeben	3 mr.	
für Vogel 4 thal.	4 mr.	10 gr.
zu kleinen Sachen gegeben 3 fl.	18 mr.	
von Geschencken zurück gegeben	4 mr.	10 gr.
1/2 Tonne Bier für die Tagelöhner und Umblaüfer im Hause	10 mr.	1/2 gr.
1 Tonne Bier für die Gäste	7 mr.	
6 thal. gegeben zu nothwendiger Abzahlung von Geschenck gegeben 3 gr. 3 gr.	14 mr.	
für 30 Fogel 2 1/2 fl.	27 mr.	
für das sammitten Mützgen		6 gr.
der Koschen für Fleisch 10 thal.	3 mr.	15 gr.
noch für 40 Stoff Milch à 8 sch.	4 mr.	5 gr.
2 fl. für unterschiedliche Sachen	45 mr.	
Item	5 mr.	
noch 2 thal.	3 mr.	11 1/2 gr.
noch 45 gr.	4 mr.	
den kneiphöffischen Instrumentisten 8 thal.	9 mr.	
einem Orgeltretter 20 gr.	2 mr.	5 gr.
dem Glöckner, Lautern und Kirchenknecht	36 mr.	
den Drucker Gesellen	1 mr.	
	11 mr.	5 gr.
	2 mr.	10 gr.
Latus	264 mr.	12 gr. ^b

[s. 4]

einem Weibe, so mit in der Küche gearbeitet, und vorher verschicket worden	2 mr.	10 gr.
für 21 Pfundt Fleisch à 2 gr	2 mr.	2 gr.
für Bier		6 gr.
für Walnüsse		8 gr.
noch [Walnüsse]	2 mr.	9 gr.
für Weinessig		3 gr.
3 fl. unterschiedlich	4 mr.	10 gr.
für Petersilge		3 gr.
für Bier		12 gr.
2 mr.	2 mr.	
Malvasier	1 mr.	2 gr.
Noch [Malvasier]	1 mr.	12 gr.

^b Z podsumowania powinno być: 264 mr. 2 gr.

für 1 Kolkunen	2 mr.	10 gr.
1 fl.	1 mr.	10 gr.
für Brot, Saltz, Bier		16 gr.
3 mr.	3 mr.	
Petersilge		3 gr.
auf Brot gegeben	2 mr.	
Lossbrot		8 gr.
18 gr.		18 gr.
Licht	1 mr.	3 gr.
Brod, Saltz, Essig, Lossbrot		18 gr.
Honig		6 gr.
2 mr.	2 mr.	
Kannel		10 gr.
Kolkunen 3 fl.	4 mr.	10 gr.
Brod		16 gr.
2 Kolkunen 4 fl.	6 mr.	
für Geschenck		3 gr.
Petersilge		12 gr.
Vogel 10 fl.	15 mr.	
Fisch	1 mr.	10 gr.
Sempf ⁸ 4 sch.		1 1/3 gr.
Saltz	3 mr.	
von Geschenck		2 gr.
Schlachter Lhon	2 mr.	
Brod, Bier, schlechten Wein	1 mr.	3 gr.
3 mr. 2 gr.	3 mr.	2 gr.
Gänse	3 mr.	8 gr.
Item	3 mr.	5 gr.
von Geschenck		12 gr.
Merettig		2 gr.
Kohlen 1/2 fl.		15 gr.
3 fl.	4 mr.	10 gr.
	Latus 84 mr.	10 gr. 6 ^d
[s. 5]		
Für Brod und Hünere	6 mr.	10 gr.
2 thal.	9 mr.	
an Dreipölicher	1 mr.	2 1/2 gr. ^d
Lachss	9 mr.	
Schmarrling ⁹	2 mr.	10 gr.
Wildbret	1 mr.	16 gr.
Apfell und Birn	1 mr.	10 gr.
11 gr.		11 gr.

⁸ *Gorczyca.*

⁹ *J. u. W. Grimm, „Deutsches Wörterbuch“, Bd. 15, 1984, ss. 1035—1036: Prawdopodobnie od słowa „Schmerle“ — odmiana sokola (kobuz) lub od słowa „Schmerle“ — ryba (śliz).*

3 fl. 22 1/2 gr.	5 mr.	12 1/2 gr.
Einem Weibe ihr Lohn	2 mr.	
1 Hut Zucker 4 1/2 Pfundt à 25 gr.	5 mr.	12 1/2 gr.
für 1 Pasteten 2 fl.	3 mr.	
für 15 Karpen a 4 fl. 2 1/2 gr.	6 mr.	2 1/2 gr.
Licht	1 mr.	
einen Braten	2 mr.	2 gr.
einer Küchin	1 mr.	15 gr.
der Kannengisserschen 1 thal.	4 mr.	10 gr.
der für Adamschen 1 thal.	4 mr.	10 gr.
die Kochsche hat empfangen für sich und ihre Mitgehülffen	20 mr.	
der Aufwarterin Barben	1 mr.	10 gr.
für Karpen	15 mr.	
Greger Werner für 2 1/2 Virtel Sampt	12 mr.	3 gr.
für 6 par Kertzen	9 mr.	
für ein Kolkunisch Hun	4 mr.	10 gr.
für Wein	1 mr.	
dem Oeonomo von den Musicanten Früestück	3 mr.	5 gr.
für Saltz	2 mr.	15 gr.
des Herrn Stobaei Capellmeisters zween Knaben		9 gr.
	Latus	137 mr. 6 gr. ^c

[s. 6]

Verehrung auf die Promotion empfangen von Ihr Ehrwürdige Fürstliche Durchleuchtigkeit ^dKhurfürstliche Durchleuchtigkeit Nahmen die zu den Herren Regenten Nahmen gegeben ^d

Ein Ohm Rein Wein

Einen Ochsen

zwanzig Karpffen

Ein Achtel Holtz

Sechzehn Marck an Gelde

16 mr.

die Churfürstliche Cantzeley drei Reichstahler

13 mr.

10 gr.

Herr Häuptman Königseck¹⁰ von Brandenburg

18 mr.

Eine Ersame Raht in der Altenstadt zehn Reichstahler

45 mr.

Eine Ersame Raht in Kneiphoff zehentahler

45 mr.

Eine Ersame Raht in Löbnicht sechs Tahler

27 mr.

Eine Ersame Gericht in der Altenstadt sechs Reichstahler

27 mr.

Ein Ersames Gericht in Kneiphoff vier Reichsthaler

18 mr.

Ein Ersames Gericht in Löbnicht vier Reichsthaler

18 mr.

^c Z podsumowania powinno być: 137 mr. 16 gr.

^d—^d Wstawiono zgodnie ze wskazówką autora źródła.

¹⁰ GSA B—D, Ostrp. Fol. Nr 13547, k. 42: Bernhard von Königseck, w 1636 r. członek Rady Prus Książęcych, starosta Pokarmina.

Herr Georgius Casseburg ¹¹	4 mr.	15 gr.
Herr Bernhard Hintz	4 mr.	10 gr.
Herr Christian Rose ¹²	4 mr.	7 gr.
Herr Doktor Georg Reimannus Hoffgerichts Raht ¹³	7 mr.	10 gr.
Herr Magister Stimerus ¹⁴	8 mr.	5 gr.
Herr Georgius Blum ¹⁵	8 mr.	5 gr.
Herr Licentiat Crügerus ¹⁶	8 mr.	5 gr.
Latus	273 mr.	7 gr.

[s. 7]

Herr Georgius Wernerus Diacon	4 mr.	10 gr.
Herr Magister Joachimus Babatius ¹⁷	13 mr.	
Herr Adamus Winter	4 mr.	10 gr.
Herr Georgius Colbius Diacon ¹⁸	4 mr.	10 gr.
Herr Reinhold Eggerd Burgermeister im Kneip- hoff ¹⁹	7 mr.	10 gr.
Herr Doktor Coelestinus Mislenta ²⁰	8 mr.	5 gr.
Herr Licentiat Eberhardus Jacobi	4 mr.	10 gr.
Herr Secretarius Martini	9 mr.	
Ein guter Freündt	4 mr.	10 gr.
Herr Magister Johann Bilauck ²¹	4 mr.	10 gr.
Herr Secretarius Winter ²²	4 mr.	10 gr.
Herr Reinhold Detmer	3 mr.	15 gr.
Herr Ruprecht Troyens der elter ²³	4 mr.	10 gr.

11 Biblioteka Naukowa Wilno, F 15, Nr 129, k. 5v.: Pochodził z Saksonii, w latach 1630 — 1 VIII 1640 prorektor szkoły staromiejskiej.

12 F. Gause, *Die Geschichte*, Bd. 1, s. 469: Christian Rose (1607—1659) został w 1634 r. nadzorującym budowę królewskich fortyfikacji („Festungsbaumeister”), a następnie przewodniczącym naczelnego sądu dworskiego „Hofhalsgericht”.

13 Określony w źródle jako radca sądu dworskiego, jednak jego nazwisko nie występuje w rachunkach dworskich z tego roku wśród „Hoffgerichtsrahte”: GSA B—D, Ostpr. Fol. Nr 13547, k. 39.

14 Być może pochodzący z Bartoszyc Friedrich Stimerus, członek Konsystorza Sambijskiego i pastor kościoła w Lipniku, zmarł w 1650 r.; D. H. Arnoldt, *op. cit.*, Th. 1, s. 341.

15 Być może pochodzący z Marchii Brandenburskiej, promowany na magistra 30 IX 1627; M. Komorowski, *op. cit.*, s. 66.

16 Być może Johann Bartholomaeus, licencjat medycyny, odbył dysputację pro loco na wydziale medycznym 31 III 1635 — Biblioteka Naukowa Wilno, F 15, Nr 358, k. 7.

17 W metryce uniwersyteckiej odnotowany w 1615 r. jako Warnensis Megalopolitanus, *Die Matrikel*, s. 220; diakon kościoła katedralnego — F. Gause, *Die Geschichte*, Bd. 1, s. 449.

18 Diakon kościoła katedralnego — *ibidem*.

19 Burmistrz Knipawy.

20 Drugi profesor teologii, pastor kościoła w Knipawie.

21 Prawdopodobnie z Welawy, promowany na magistra 4 IV 1623 r.; M. Komorowski, *op. cit.*, s. 66.

22 Christian Winter (1582—1653), być może syn pochodzącego z Torgau profesora Martina Wintera: F. Gause, *Die Geschichte*, Bd. 1, s. 570.

23 Pochodził prawdopodobnie z Lipnika, jego syn Rupert immatrykulowany w Królewcu w semestrze letnim 1636 r. — *Die Matrikel*, s. 362.

Herr Georgius Stephani ²⁴	9 mr.	
Herr Lorentz von Harlem ²⁵	4 mr.	10 gr.
Herr Häuptman von der Balga ²⁶	18 mr.	
Herr Henrich von Möllen ²⁷	8 mr.	5 gr.
Herr Hieronimus Hieronymi ²⁸	8 mr.	5 gr.
Herr Magister Urbanus Lepnerus ²⁹	14 mr.	5 gr.
Herr Licentiat Beckerus [Daniel] ³⁰	8 mr.	5 gr.
Herr Bartel Horn	8 mr.	5 gr.
Herr Michael Gerike	4 mr.	10 gr.
Herr Christian Maraun ³¹	4 mr.	10 gr.
Herr Justus Faustman	4 mr.	10 gr.
Herr Michael Schultz	5 mr.	
Herr Ambrosius Scala	3 mr.	16 gr.
Herr Doctor Tinctorius [Christoph] ³²	8 mr.	5 gr.
Herr Magister Wilhelmus Witzendorf ³³	4 mr.	10 gr.
von den Herren Magistris promotis 36 thal.	162 mr.	
Latus	353 mr.	5 gr. ^e

Die feierlichen Verleihungen des Magistertitels an der Königsberger Universität in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Die durch den protestantischen Herzog Albrecht im Jahre 1544 in Königsberg erfolgte Universitätsgründung wurde weder vom Papst noch vom Kaiser (der den ehemaligen Deutschordenshochmeister zugleich mit dem Reichsbann belegt hat) bestätigt. Aus diesem Grunde wurden die ersten in Königsberg verliehenen akademischen Titel, die eines Bakkalaureus oder Magisters (1548, 1554, 1556) von keiner anderen europäischen Universität anerkannt.

Die unsichere Lage der Königsberger Hochschule hat sich dank dem König von Polen, Sigismund II. August,

²⁴ *Metryka uniwersytecka dwukrotnie odnotowuje wpis pochodzącego z Królewca studenta o tym nazwisku w latach 1617 i 1627 — Die Matrikel, s. 305.*

²⁵ *Królewiecka rodzina mieszczańska pochodzenia holenderskiego. Lorentz von Harlem był królewieckim słodownikiem — F. Gause, Die Geschichte, Bd. 1, s. 470 i 522.*

²⁶ *Starosta Balgi.*

²⁷ *Wymieniony wśród mieszczan posiadających w I połowie XVII w. domy przy knipawskiej ulicy Długiej — F. Gause, Die Geschichte, Bd. 1, s. 427.*

²⁸ *W metryce uniwersyteckiej odnotowany jako Husensis Holsatus w semestrze letnim 1624 r., Die Matrikel, s. 283.*

²⁹ *Syn kupca królewieckiego, diakon kościoła staromiejskiego do 1621 r. — F. Gause, Die Geschichte, Bd. 1, s. 455.*

³⁰ *Daniel Becker (1594—1653), licencjat medycyny, potem profesor wydziału medycznego.*

³¹ *Prawdopodobnie pochodził z Królewca, metryka uniwersytecka odnotowuje wpis jego i jego brata latem 1621 r. jako małoletnich — Die Matrikel, s. 552.*

³² *Pochodził ze Srokowa (Drengfurth) w Prusach, doktorat medycyny uzyskał w Bazylei, członek kręgu poetyckiego Szymona Dacha, zm. 1662 — Biblioteka Narodowa Wilno, F 15, Nr 358, s. 7; F. Gause, Die Geschichte, Bd. 1, s. 468.*

³³ *Lüneburgensis Saxo, od 1638 r. profesor filozofii praktycznej, w 1644 został doktorem teologii, a w 1645 r. superintendentem Kętrzyna — D. H. Arnoldt, op. cit., Th. 1, s. 389.*

e Z podsumowania powinno być: 353 mr. 6 gr.

gründlich verändert, der — als Souverän des preußischen Lehens — mit einer am 28. März 1560 in Wilna ausgestellten Urkunde der Königsberger Akademie die gleichen Vorrechte verliehen hat, die die Akademie zu Krakau seit dem Mittelalter genoß. Dank dieser Lösung wurden neue Magister seit 1560 fast jedes Jahr auf der „niederer“ — philosophischen — Fakultät graduiert. Nach der Erlangung des Magistertitels durften die Kandidaten sich um die Doktorwürde einer der „höheren“ Fakultäten (der theologischen, juristischen und medizinischen) bewerben, auch wenn die ersten Doktorpromotionen in Königsberg erst 1640 stattfanden.

Die genauen Regelungen zur Prozedur der Verleihung des Magistertitels befinden sich im 15. und 16. Kapitel der ältesten Statuten der philosophischen Fakultät aus dem Jahre 1544. Die Kandidaten wurden zunächst in einem vier Stunden andauernden Privatexamen, und dann innerhalb der weiteren drei Tage öffentlich geprüft. Nach den Abschluß der Examina fand eine feierliche Verleihung des Magistertitels statt, im Beisein des Herzogs, der Magistrats- und Hofbeamten, der Universitäts- und Schulprofessoren; anschließend begaben sich alle Gäste zu einem Festmahl.

Aus einer erhaltenen Abrechnung der Kosten für die feierliche Verleihung des Magistertitels und den anschließenden Empfang aus dem Jahre 1636 können wir die Einzelheiten der Vorbereitungen zur Feier und dem Mahl erfahren. Der Reichtum an Viktualien und daraus vorbereiteten Speisen spiegelt den Lebens- und Verpflegungsstil der Beamten- und Wissenschaftseliten Königsbergs der 1. Hälfte des 17. Jhs. wider.